

УДК [911.3:726-043.83] (477.86)
DOI 10.32999/ksu2413-7391/2023-18-4

Хіміч М.І.,
аспірантка кафедри екології та безпеки життєдіяльності,
спеціальність 103 «Науки про Землю»
Уманський національний університет садівництва
uzhela.mariya1994@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2383-5636

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сакральна сфера Івано-Франківщини сформована як природними, так і антропогенними об'єктами, які мають особливі духовні властивості і виконують комунікативну, консолідує, лікувальну, захисну та природоохоронну функції. Сакральна сфера впливає на соціокультурне та економічне життя суспільства. Аналіз суспільно-географічних умов її формування допомагає зрозуміти взаємодію між релігійними та політичними структурами, а також сприяє вивченню різноманітних форм соціального та культурного розвитку території у певні історико-політичні періоди. Дослідження сакральної сфери має практичне значення для розвитку туризму та рекреації. Сакральні об'єкти можуть бути атрактивними місцями, що збільшує туристичний потік та сприяє інфраструктурному розвитку певної території. Компоненти сакральної сфери Івано-Франківської області сформувалися під впливом природних (географічне положення, особливості рельєфу, мальовничість ландшафтів) і суспільно-географічних (історико-політичного, етнічного та конфесійного) чинників, які в певний часовий проміжок в історичному і географічному плані на певній території мали свій визначальний вплив. Для проведення дослідження з наявних сакральних об'єктів Івано-Франківщини було відібрано 624 релігійні пам'ятки, які споруджені до 1939 року, серед яких 80% складають дерев'яні церкви, 12% – муровані церкви, 5% – костели, 1,5% – монастирі, 1,5% – синагоги. У формуванні сакральних об'єктів на території дослідження виділено 5 історичних періодів: Давньоукраїнський період (1199–1349 рр.), період Польського королівства (1349–1772 рр.), період Австрійської та Австро-Угорської імперії (1772–1914 рр.), період Першої світової війни, першої російської окупації та створення Західно-Української Народної республіки (1914–1921 рр.), період Польської республіки (1921–1939 рр.). Для кожного з них розраховано показник, який об'єктивно відображає динаміку спорудження сакральних об'єктів. Результати розрахунків показали, що найбільш сприятливим періодом для формування релігійних сакральних об'єктів був період Австрійської та Австро-Угорської імперії. Сакральні об'єкти (споруди, пам'ятки) Івано-Франківщини є важливим надбанням національної культури населення, відображені в певних сакральних елементах, вони відіграють важливу роль в релігійному та культурному житті суспільства.

Ключові слова: сакральна сфера, історико-політичні періоди, сакральна споруда, сакральні об'єкти, індекс споруджуваності, Івано-Франківська область.

Khimich M.I. Socio-geographical prerequisites of the formation of the sacred sphere of Ivano-Frankivsk region

The sacred sphere of the Ivano-Frankivsk region is formed by both natural and anthropogenic objects that have special spiritual properties and perform communicative, consolidating, healing, protective and environmental functions. The sacred sphere affects the socio-cultural and economic life of society. The analysis of socio-geographic conditions of its formation helps to understand the interaction between religious and political structures, and also contributes to the study of various forms of social and cultural development of the territory in certain historical and political periods. The study of the sacred sphere is of practical importance for the development of tourism and recreation. Sacred objects can be attractive places that increase the tourist flow and contribute to the infrastructural development of a certain area. The components of the sacred sphere of the Ivano-Frankivsk region were formed under the influence of natural (geographical position, features of the relief, picturesque landscapes) and socio-geographical (historical-political, ethnic and confessional) factors, which in a certain period of time in a historical and geographical plan in a certain territory had its defining influence. For the research, 624 religious

monuments built before 1939 were selected from the available sacred objects of Ivano-Frankivsk region, among which 80% are wooden churches, 12% are brick churches, 5% are churches, 1.5% – monasteries, 1.5% – synagogues. In the formation of sacred objects on the territory of the study, 5 historical periods are distinguished: the Ancient Ukrainian period (1199–1349), the period of the Polish kingdom (1349–1772), the period of the Austrian and Austro-Hungarian empires (1772–1914), the period of the First World War, the first Russian occupation and the creation of the Western Ukrainian People's Republic (1914–1921), the period of the Polish Republic (1921–1939). An indicator was calculated for each of them, which objectively reflects the dynamics of the construction of sacred objects. The results of the calculations showed that the most favorable period for the formation of religious sacred objects was the period of the Austrian and Austro-Hungarian empires. Sacred objects (buildings, monuments) of the Ivano-Frankivsk region are an important asset of the national culture of the population, reflected in certain sacred elements, they play an important role in the religious and cultural life of society.

Key words: sacred sphere, historical and political periods, sacred building, sacred objects, index of building capacity, Ivano-Frankivsk region.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науково-практичними завданнями. Україна в сучасних реаліях гостро потребує відродження культури і духовності, підняття національного духу. Сакральні об'єкти є місцями, які впливають на формування духовно-релігійного світогляду населення через усвідомлення високої духовності наших предків та багатства історико-культурної спадщини віків. Територія Івано-Франківщини належить до «найнасиченішого» сакрально-туристськими об'єктами Західного релігійно-туристичного району (Шаблій, 2001), що свідчить про потужний потенціал для розвитку туризму та рекреації.

Досить своєрідна геопросторова організація сакральних об'єктів на Прикарпатті впливає на територіальну організацію суспільства загалом, тому дослідження історико-географічних аспектів формування сакральної сфери Івано-Франківщини є цілком актуальним.

Ми розуміємо сакральну географію як розділ соціальної географії, що досліджує в геопросторовому аспекті сакральну сферу, яка включає природні та антропогенні об'єкти, що мають особливе духовне та релігійне значення для різних релігійних, етнічних і культурних груп населення.

До основних завдань сакральної географії, на думку О.І. Шаблія (Шаблій, 2001), належить обґрунтування системи чинників розвитку і геопросторової організації територіальних сакральних систем; виявлення й обґрунтування законів і закономірностей їх формування, функціонування, структури та відповідності, розроблення понятійно-термінологічного апарату.

Метою статті є виявлення впливу різних суспільно-географічних чинників на формування сакральної сфери Івано-Франківської області.

Завдання статті:

1) проаналізувати наявні визначення сакрально-географічних феноменів на підставі чого зробити висновки про їх географічну дослідженість;

2) окреслити та проаналізувати основні суспільно-географічні чинники та передумови виникнення сакральних об'єктів Івано-Франківщини;

3) розкрити роль етногеографічного чинника у формуванні релігійно-конфесійної сфери області;

4) розробити показник, який найоб'єктивніше відображав би динаміку спорудження сакральних об'єктів у процесі історичного розвитку регіону;

5) відобразити графічно різноманіття сакральних об'єктів Івано-Франківської області, споруджених в ті чи інші історичні періоди.

Матеріали і методи дослідження. Для дослідження були використані картографічні матеріали, статистичні дані та фондові джерела. Основою методологічного підходу є системний метод, відповідно до якого сукупність сакральних об'єктів Івано-Франківської області утворює просторово-часову матеріальну систему, що функціонує за закономірностями взаємопов'язаного розвитку. Також використані такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. При здійсненні дослідження використані такі спеціальні та міждисциплінарні методи, як

історико-політичний зріз (в суспільно-географічних дослідженнях цей метод є визначальним); графічний метод, виражений у представленні результатів статистичної обробки кількісних даних; математичні, які використовуються для здійснення кількісної оцінки динаміки спорудження сакральних об'єктів у процесі історичного розвитку Івано-Франківської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з найвідоміших робіт, яка стосується дослідження сакрального в релігійній та культурній сферах, є книга «The Sacred and the Profane: The Nature of Religion» Мірчі Еліаде. Дослідник розглядав сакральний простір як чітко виражену частину території, наприклад, поріг церкви чи храму є фізичним обмеженням сакрального від профанного (Eliade, 1959). Про значення релігійної спадщини описано в працях вчених (Aulet, Vidal, 2018; Bremer, 2006). В Україні сакрально-географічна проблематика ще недостатньо вивчена, але зацікавленість цією темою постійно зростає. Дослідження сакральних об'єктів з позиції територіальної організації релігійної сфери представлені у працях О.І. Шаблія (Шаблій, 2001), Л.Т. Шевчук (Шевчук, 2000) та ін. С.П. Романчук (Романчук, 2001) досліджував матеріальний аспект сакральних ландшафтів, представив можливі варіанти сакралізації ландшафтів і виокремив практичні підходи до їх вивчення (Романчук, 2000). М.Д. Гродзинський (Гродзинський, 2005), розвивав концепцію сакрального ландшафту. Г.І. Денисик (Денисик та ін., 2022) розглядає зміст поняття «сакральний простір» та його моделі. К.В. Мезенцев та Ю.Л. Когатько розглядають сакральні місця, як священні і пов'язані з суспільно-історичними подіями та географічними характеристиками певної території (Мезенцев, Когатько, 2009). В.М. Воловик (Воловик, 2013) досліджує історію формування сакрального ландшафту, його дефініцію та класифікацію. А. С. Ковальчук (Ковальчук, 2014) здійснив аналіз функціонування культових будівель в Україні як об'єктів релігійно-паломницького туризму.

Виклад основного матеріалу. Ми розуміємо сакральний об'єкт як такий об'єкт, що має особливе духовно-релігійне значення та

відображає історію та культуру певного регіону. Їх формування та виокремлення зумовлене релігійною діяльністю людей.

Усі сакральні (об'єкти) будівлі характеризуються дуалізмом, тобто наявністю матеріальної (фізичної) складової і прояву духовного. Ми лишаємо поза контекстом нашого дослідження суто духовні феномени, натомість акцентуємо на історико-географічних аспектах формування матеріальної основи сакральних об'єктів.

К.В. Мезенцев, Ю.Л. Когатько розглядають сакральні ландшафти як сукупність сакральних місць чи просторів певної території, що розглядаються як священні, оскільки пов'язуються з впливовими суспільно-історичними подіями або через їх унікальні географічні характеристики. На додаток до священних природних місць люди створили релігійні будівлі (церкви, храми, монастирі), що також виступають прикладом сакральних місць та просторів (Мезенцев, Когатько, 2009).

В.М. Воловик зазначає, що сакральний ландшафт потрібно розглядати як частину етнокультурного, пов'язаного з духовною діяльністю етносу і культурною спадщиною (сакральні пам'ятки, комплекси та ансамблі). Цей учений пропонує таке визначення: «сакральний ландшафт є сукупністю місць і розташувань етнокультурного простору (регіону), які мають ознаки взаємодії людини (етносу) і священного» (Воловик, 2013).

С.П. Романчук пропонує називати «сакральним ландшафтом» природні або природно-антропогенні геосистеми, які виконують духовну функцію, пов'язану, у першу чергу, з релігійними запитами людства, які є об'єктами паломництва, тобто викликають прагнення до спілкування з ними у певній категорії населення. Важливою ознакою сакральних ландшафтів є збереження духовної (священної або сакральної) функції території протягом значного часу (іноді багато тисяч років), навіть при зміні релігійної та етнічної приналежності (Романчук, 2000).

За М.Д. Гродзинським, сакральний ландшафт – це образ священного простору, значення місць та конфігурацій якого сприймаються й успадковуються певними групами людей як прояви Вищої Сили (зокрема, Бога або богів). Конфігурація сакрального ландшафту має

плямисту структуру, фоном якої є ландшафтні комплекси зі звичайним рівнем сакральності, а ядрами – місця з підвищеним рівнем (особливо священні) (Гродзинський, 2005).

За Г.І. Денисюком, сакральний простір – це, перш за все, простір, який відрізняється від інших. Як осмислений простір, сакральний, простір охоплює місця: а) створені для релігійних потреб (культові споруди, храми, кладовища); б) такі, що трактуються релігійно, зокрема гори або річки, а також частини ландшафтної сфери, які можна сприймати як фізично (географія Святої землі), так і образно, як внутрішня географія тіла в тантричній йозі (Денисюк та ін., 2022).

О.І. Шаблій (Шаблій, 2001) зазначав, що географічність релігійної сфери проявляється у таких аспектах: а) розміщенні та розповсюдженні релігійних вірувань і відповідних їм інституцій, б) наявності геопросторових «фокусів» («ядер») релігійного життя та діяльності, в) розвитку територіальної сакральної інфраструктури, г) залежності територіальної диференціації релігійного життя і діяльності від геопросторових відмінностей в етно-демографічній і природно-географічній обстановці.

А.С. Ковальчук (Ковальчук, 2014), аналізуючи функціонування культових будівель в Україні як об'єктів релігійно-паломницького туризму, зауважує, що найцікавішими для релігійних туристів і паломників є культові будівлі, що мають значну історико-духовну та архітектурно-мистецьку цінність.

Релігійна спадщина може діяти як передавач вікових цінностей, пов'язаних з ідентичністю території, одночасно відображаючи зв'язок між релігійною цінністю та монументальною цінністю місця (Aulet, Vidal, 2018).

Там, де релігійні люди створили простір взаємодії зі священними силами, туристичні практики можуть створити місце, яке варто відвідати (Bremer, 2006).

Сакральні об'єкти Івано-Франківщини представлені дерев'яними та мурованими церквами, монастирями, костелами та синагогами. Вони виступають найменшими типологічними структурами, аналогічно до рангу фаций у ландшафтознавстві. Поєднання кількох сакральних об'єктів разом з прилеглими до них територіями формують сакральні ландшафти. Аналіз передумов їх формування та територіального

поширення спрямований на отримання нових знань про навколишнє середовище й відображає сприйняття географічного простору через призму взаємозв'язку суб'єкта (людини) і сакрального об'єкта. Ми у своїй роботі не ставимо на меті детальне дослідження сакральних ландшафтів, зосереджуючись на сакральних об'єктах.

Сакральні об'єкти Івано-Франківської області сформувався в процесі складного історичного, культурного, соціального та природно-географічного розвитку. Як наслідок впливу певних чинників та умов, що склалися і проявлялися в межах області, сформувався етнічний, соціальний та релігійний склад населення, що досить чітко відобразилося на типах сакральних об'єктів.

На формування, різноманіття, функціонування та особливості просторового розташування сакральних об'єктів Прикарпаття в межах Івано-Франківської області вплинули такі чинники:

1) природні, які проявляються у різнобічному впливі природних умов на життєдіяльність людини, зокрема, це вплив природних особливостей території, а саме географічного положення та особливостей рельєфу на генезу, різноманіття та поширення сакральних об'єктів;

2) суспільно-географічні чинники, в тому числі історико-політичний, етнічний та конфесійний. Історико-політичний чинник відіграє головну роль у формуванні сакральної сфери області. Колонізація Івано-Франківщини Польським королівством, а згодом – входження краю до складу Австрії істотно вплинули на сакральну архітектуру. Етнічний чинник проявляється у тому, що розміщення етнічних і національних меншин вплинуло на різноманіття та територіальне поширення сакральних об'єктів. Деякі вірування є етнічними і з'являються на окресленій території внаслідок імміграції етнічних груп.

Важливо зауважити, що величезна кількість релігійних пам'яток Івано-Франківщини, особливо дерев'яних, не збереглася до нашого часу. Для проведення дослідження з наявних релігійних об'єктів області було відібрано 624 пам'ятки, серед яких 80% складають дерев'яні церкви, 12% – муровані церкви, 5% – костели, 1,5% – монастирі, 1,5% – синагоги (рис. 1). Це ті сакральні споруди, які були збудовані до

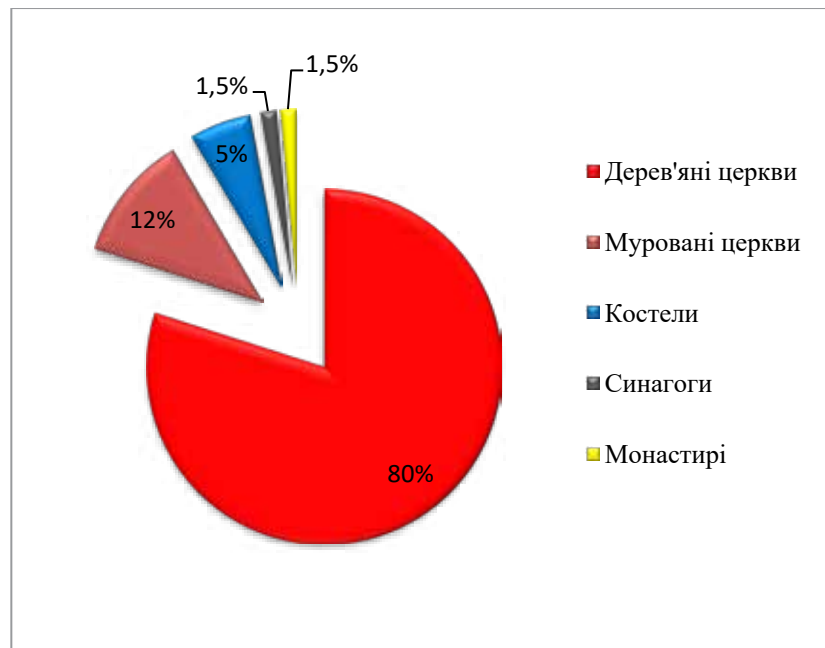

Рис. 1. Співвідношення видів сакральних споруд Івано-Франківської області

Джерело: розроблено автором

1939 року і їх давність є вагомим чинником утвердження їх сакрального змісту. Духовної та релігійної цінності цим об'єктам надає та умова, що ці споруди пережили різні політичні режими та трагічні події в тих громадах, яким належали. Зокрема, це заборони існування, переслідування, руйнування. Навіть незважаючи на зміну релігійної та етнічної належності, яка відбувалася у результаті зміни влади чи релігійного напрямку, ці сакральні об'єкти зберігали свій сакральний зміст. Сакральне значення цих пам'яток поширюється за межі тих релігійних конфесій, яким вони належать.

Проаналізувавши роки спорудження сакральних об'єктів, ми виділили 5 історичних періодів їх формування – від давнини до 1939 р. (рис. 2). В період Другої світової війни, зокрема під час німецької окупації, на Івано-Франківщині сакральні об'єкти не будувалися. Під час другої радянської окупації будь-яка конфесія, крім російської православної церкви, була під заборону. Більшість сакральних об'єктів закривалися або змінювалося їх призначення.

1. *Давньоукраїнський період (1199–1349 рр.)*. У 1199 році внаслідок об'єднання Романом Мстиславичем Волинського та Галицького князівств утворилося Галицько-Волинське князівство, яке стало могутнім політичним

утворенням Центрально-Східної Європи (Котляр, 1993). Найбільшого розквіту Галицько-Волинська держава досягла за правління Данила Галицького (1238-1264 рр.), він мав великий авторитет як на Русі, так і в Європі, а розміщення князівства на перехресті європейських і азійських торговельних шляхів вплинуло на економічний ріст, розвиток ремесла, торгівлі, культури. 1241 року на землі Галицько-Волинського князівства вдерлися ординці, які знищували все на своєму шляху. У 1253 р. в умовах боротьби проти Орди князь Данило вступив у переговори з папською курією і того ж року прийняв королівську корону в Дорогочині від папи Інокентія IV, це стало вагомим подією в давньоруській історії. Михайло Грушевський писав, що «за Данила ... прийшло проголошення унії з Римом» (Грушевський, 1905). 1303 році в Галичі (давньому) було засновано митрополію, місто стало релігійно-культурним центром королівства, в ньому нараховувалось близько 20 церковних комплексів. Сакральна архітектура Прикарпаття цього періоду має риси поєднання східного – візантійського і західного – романських стилів. Визначною сакральною архітектурною пам'яткою, яка збереглася з тих часів, є церква св. Пантелеймона, вона є найстарішою

Рис. 2. Співвідношення кількості збудованих сакральних об'єктів Івано-Франківської області за періодами

Джерело: розроблено автором

і єдиною із храмів Галицько-Волинського королівства, що зберігся до сьогодні. На Івано-Франківщині є сакральні об'єкти, які датуються часами Галицько-Волинського королівства, але їх первісні будівлі не збереглися до нашого часу (були спалені), а пізніше на цих місцях були зведені новітні архітектурні форми сакральних об'єктів. Це Церква Різдва Христового в м. Галич (дерев'яна XII ст., мурована XIV ст.), Церкви Різдва Пресвятої Богородиці в м. Рогатин (дерев'яна XII–XIV ст., мурована XV–XVIII ст.), Манявський монастир (дерев'яний XIII ст. спалений, 1611–1690 рр. набув сучасного вигляду), Угорницький монастир (ще 1280 р. тут оселилося кілька киево-печерських ченців, XVII ст. був збудований монастир). Галицько-Волинське королівство проіснувало до 1349 р., зазнаючи нападів угорців, орд Батия, поляків, які жорстоко знищували історико-культурні надбання. Тепер сакральні об'єкти цього періоду становлять близько 1% сакральних пам'яток Івано-Франківської області.

2. Доба Польського королівства (1349–1772 рр.). В час 1349–1387 років

тривала війна між Польщею і Угорщиною – з одного боку, та Литвою – з іншого за галицько-волинські землі. Казимир III у 1349 році розпочав наступ на українські землі задля поширення католицизму на схід. У 1366 році після тривалого збройного протистояння, під час якого Польщу підтримувала Угорщина, а Литву – місцеве українське населення, Польське королівство захопило Галичину. У 1370–1387 рр. Галичина перебувала під владою Угорщини, також католицької, і тому зміна влади суттєво не вплинула на сакральну сферу Івано-Франківщини. З 1387 р. землі Прикарпаття, як і інші землі Галицько-Волинського королівства, повністю перейшли під владу Польського Королівства (від 1569 – Речі Посполитої), аж до 1772 р. Вхід Івано-Франківської області до складу Польщі призвів до обмеження політичних прав, колонізації та покатоличення головних верств українського населення. Українсько-руська етнічна свідомість на Прикарпатті залишилась серед селянства, частково міщанства і дрібної шляхти. Колонізація земель майже повністю зруйнувала сакральну архітектуру, оскільки польські

магнати не дозволяли її реставрувати. З цього періоду починає проявлятися інтенсивний вплив на сакральну сферу Івано-Франківщини католицької церкви. Всі керівні посади в тогочасному суспільстві займали поляки, які оселялися у містах і містечках, де масово будували костели. З цих часів збереглися до сьогодні 17 костелів, які розташовані в таких населених пунктах: Івано-Франківськ, Рогатин, Городенка, Снятин, Бурштин, Коломия, Надвірна, Богородчани, Більшівці, Чернелиця, Гвіздець, Липівка, Михальче, Кути.

Важливу роль у формуванні національної ідентичності українців та їх духовно-релігійному збагаченні в Івано-Франківській області відіграла місцева православна Церква, з ініціативи якої у 1596 році було укладено Берестейську церковну унію. Відразу після унії 1596 р. духовенство відкрило школи, які були осередками української духовності. Це так звані «уніатські школи», які діяли у Галичині до 1939 р. Землі Прикарпаття в межах Івано-Франківської області тривалий час перебували під інтенсивним чужомовним впливом, але тут найповніше зберіглася рідна українська мова і національна свідомість. Влада Речі Посполитої хотіла, щоб покатоличення населення стало головною передумовою до інтеграції населення Прикарпаття в єдиний польський народ, але прийняття східного обряду стало перешкодою для колонізації українців. В цей час в Івано-Франківській області починає активно розвиватися будівництво дерев'яної сакральної архітектури. Українське населення споруджувало релігійні будівлі з дерева без єдиного цвяха, які становлять 64% від всіх сакральних об'єктів цього часу.

3. *Період Австрійської та Австро-Угорської імперії (1772–1914 рр.)*. Під час першого поділу Польщі у 1772 р. землі українського Прикарпаття відійшли до Австрії і разом з польськими територіями штучно об'єднані в королівство Галиції і Володимирії з центром у Львові. Галичина була багатонаціональним регіоном. Політично ключову групу Івано-Франківщини становили представники німецько-австрійської бюрократії та армії, однак у соціальному та культурному сенсі домінуючою верствою у Галичині залишалися польські поміщики. Євреї були крамарями та ремісниками у містах і шинкарями у селах, вони будували свої

релігійні споруди, до нашого часу збереглося 6 синагог цього періоду. За першим австрійським переписом 1773 р. в східній частині Галицького краю українці становили – 71%, поляки – 22%, євреї – 7% (Копчак, 1974).

Українці становили більшість лише в сільській місцевості, де Греко-католицька церква стала єдиною організаційною опорою проти сильного польського тиску. Австрія надала уніатській церкві рівноправність, у якій їй відмовляла Польща, і у 1808 р. Львівського єпископа призначено Галицьким митрополитом. 25 березня 1885 заснована Станіславська єпархія УГКЦ. Австрійський період для Івано-Франківщини став найсприятливішим часом для заснування сакральних споруд. Близько 80% сакральних об'єктів цього періоду становлять дерев'яні пам'ятки, більша частина яких розміщена в селах. Взагалі, і за польського, і за австрійського періоду будівництво українцями переважно дерев'яних церков було значною мірою вимушеним кроком, адже вони не мали фінансових та адміністративних можливостей будувати кам'яні. Про це свідчить і те, що за часів Галицько-Волинської держави будувалися саме кам'яні православні церкви.

На території сучасної Івано-Франківської області в австрійський період статус міста мали Станіслав, Долина, Болехів, Коломия, Кути, Рогатин, Галич, Снятин, Тисмениця, статус містечок мали Богородчани, Рожнятів, Городенка, Калуш, Косів, Надвірна, Делятин, Печеніжин, Більшівці, Бурштин, Заболотів, Тлумач, Отинія. У більшості з цих міст і містечок сформувалися полікультурні сакральні ландшафти, які включали дерев'яні церкви, муровані храми, костели, синагоги, монастирі.

4. *Період Першої світової війни, перша російська окупація та створення Західно-Української Народної республіки (1914–1921 рр.)*. Територія Івано-Франківщини в роки Першої світової війни опинилася між двох військових блоків – Четверного союзу та Антанти. Перша світова війна істотно вплинула та докорінно змінила стан соціально-економічного та культурно-духовного життя Прикарпаття, який досяг свого найбільшого розквіту перед її початком. Від вересня 1914 до серпня 1917 року Івано-Франківська область перебувала під російською окупацією тричі, 1) 03.09.1914–20.02.1915;

2) 04.03.1915–08.06.1915; 3) 11.08.1916–24.07.1917 (Адамович, 2013). Російська влада забороняла всі українські установи, здійснювала арешти серед української інтелігенції. В цей час був заарештований і вивезений до російської Півночі митрополит Андрей Шептицький, де він перебував до революції 1917 р. Значні зусилля докладались до навернення греко-католиків у православну віру. В Галичину було направлено сотні православних священників, яких призначали на місце вивезених греко-католицьких (Лужницький, 1954). 1 листопада 1918 року була проголошена незалежна Українська держава з центром у Львові, яка отримала назву Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Після захоплення Львова поляками уряд молодого республіки переїхав спочатку до Тернополя, а наприкінці грудня – до Станіслава, який на 5 місяців стає столицею ЗУНР. Саме тут було підписано Акт Злуки між ЗУНР і УНР, який був проголошений у Києві 22 січня 1919 р. Період існування суверенної Української держави був коротким і змінився новою окупацією Східної Галичини польськими військами. Такі історичні події завдали непоправної шкоди сакральним архітектурним об'єктам, багато з них було повністю або частково зруйновано. Але все таки впродовж 1914–1921 рр. було збудовано 7 дерев'яних церков і одна синагога.

5. *Польська республіка (1921–1939 рр.)*. З 1921 р. Територія Івано-Франківщини входить до Станіславського воєводства у складі Польщі. В цей період відбувається часткова відбудова сакральної архітектури Прикарпаття. Сакральні об'єкти будували на місцях, де вони колись уже існували, але були зруйновані. При цьому їх намагалися будувати максимально наближено до попередніх архітектурних форм.

Зважаючи на те, що виокремлені історичні періоди за тривалістю не однакові, то порівнювати кількість збудованих сакральних об'єктів

у абсолютних величинах буде нерепрезентативно, через те ми запропонували об'єктивний показник, який визначається відношенням кількості споруджених в даний період сакральних об'єктів до його тривалості в роках:

$$I = \frac{Q}{D},$$

де I – індекс споруджуваності (показник), Q – кількість сакральних об'єктів, D – тривалість історичного періоду.

Результати розрахунків показали, що найбільш сприятливим періодом для формування релігійних сакральних об'єктів був період Австрійської та Австро-Угорської імперії (табл. 1).

Сакральна сфера Івано-Франківської області пройшла складні етапи формування. Період XIII–XIV століть відрізнявся від періоду початку XV до XX століття. Це відбулося внаслідок впливу різних передумов та чинників, які в історичному і географічному плані в той чи інший час на певній території мали свій визначальний вплив. Так, вхід земель Прикарпаття до складу Польської держави, Австрійської та Австро-Угорської імперії викликав посилення позиції в регіоні католицької церкви. Складне становище українців, викликане політичним і національно-релігійним гнобленням, створило умови для утворення наприкінці XVI століття нової релігійної конфесії – УГКЦ, яка сприяла національній і релігійній консолідації українського населення і будівництву величезної кількості греко-католицьких сакральних об'єктів, зокрема в сільській місцевості. Тогочасна етнічна ситуація на Прикарпатті проявилася у різноманітті сакральних об'єктів, оскільки в межах Івано-Франківської області, крім українців, проживали польські та єврейські етноси. Відповідно, споруджувалися їхні релігійні будівлі, переважно у містах і містечках (рис. 3).

Таблиця 1

Розрахунки індексу споруджуваності сакральних об'єктів Івано-Франківської області за історичними періодами

Період	1199–1348 рр.	1349–1772 рр.	1773–1913 рр.	1914–1920 рр.	1921–1939 рр.
К-сть пам'яток	5	72	486	8	53
Тривалість періоду	150 р.	424 р.	141 р.	8 р.	19 р.
Індекс	0,033	0,169	3,446	1	2,789

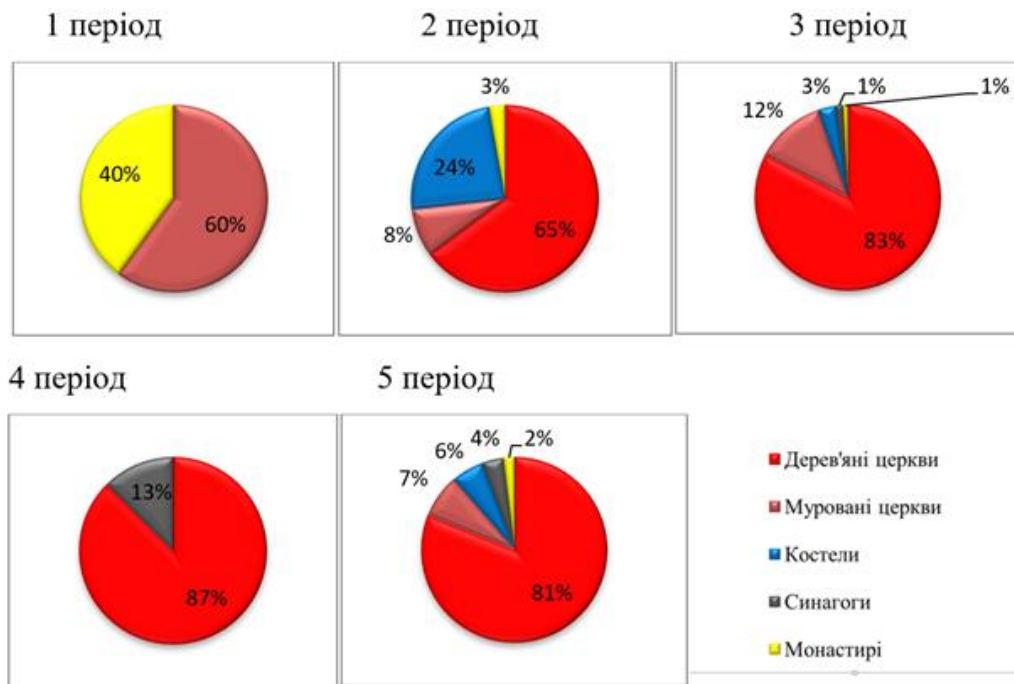

Рис. 3. Діаграми співвідношення типів сакральної архітектури у різні історичні періоди

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Упродовж сторіч неодноразово змінювалася державна належність території сучасної Івано-Франківщини, під впливом цих змін розвивалася релігійно-конфесійна сфера. При цьому сакральний простір, основи якого закладені ще в Давньоукраїнський період, ніколи не зникав і не забувався, що зумовлено практично незмінним етнічним складом сільського населення, що донедавна становило більшість на Прикарпатті.

Івано-Франківщина має багато різноманітних сакральних об'єктів. Головними напрямками їх використання є туризм, рекреація та паломництво. Популяризація сакральних об'єктів і залучення їх до туристських маршрутів вплинуть на загальний розвиток інфраструктури регіону. Важливо наголосити на значенні дерев'яної сакральної архітектури Прикарпаття, оскільки будівництво дерев'яних сакральних об'єктів – це сакральний рекреаційно-туристський ресурс, який не поновлюється, а тому має ретельно зберігатися.

Результати дослідження можна використовувати під час створення туристських маршрутів у Івано-Франківській області, а також для розроблення заходів для збереження сакральних місць.

З огляду на наявні внутрішні відмінності у розміщенні та різноманітності сакральних об'єктів вважаємо імовірним напрямком подальших досліджень порушеної нами теми здійснення районування території Івано-Франківської області за ознакою поширення сакрального наповнення геопростору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамович, С.В. (2013). Станиславів у часи лихоліть Великої війни. (1914–1918). Івано-Франківськ: Лілея-НВ [Adamovych, S.V. (2013). Stanislaviv during the horrors of the Great War. (1914-1918). Ivano-Frankivsk : Lileya-NV (In Ukrainian)].
2. Воловик, В.М. (2013). Сакральні ландшафти: до постановки питання. Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті [Volovik, V.M. (2013). Sacred landscapes: before posing a question. Geographical science and practice: challenges of the era: Materials of the international scientific conference dedicated to the 130th anniversary of geography at Lviv University (In Ukrainian)].
3. Гродзинський, М.Д. (2005). Пізнання ландшафту: місце і простір монографія. У 2-х т. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» [Grodzinskiy, M.D. (2005). Knowledge of the landscape: place and space monograph. In the 2nd grade: Publishing and Printing Center "Kyiv University" (In Ukrainian)].

4. Грушевський, М.С. (1905). Історія України-Руси. Т. III.: Львів [Hrushevskiy M.S. (1905). History of Ukraine-Rus'. Vol. III.: Lviv (In Ukrainian)].
5. Денисик, Г.І., Воловик, В.М., Яцентюк, Ю.В., (2022). Моделі сакрального простору. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», (53).* С. 93–103. [Denisyk, G. I., Volovik, V. M., Yacentyuk, Y. V., Kizyun, A. G. (2022) Models of sacred space. Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazina, series "Geology. Geography. Ecology", (53). P. 93-103 (In Ukrainian)].
6. Ковальчук, А.С. (2014). Конфесійно-географічний аналіз культових будівель в Україні як об'єктів паломництва та релігійного туризму. *Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини, 34.* С. 67–77 [A. S. Kovalchuk (2014). Religious and geographical analysis of cultural buildings in Ukraine as objects of pilgrimage and religious tourism. Bulletin of Lviv University. International relations series, 34. p. 67–77 (In Ukrainian)].
7. Копчак, С. І. (1974). Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», Вид-во при Львівському державному університеті [Korchak S.I. (1974) Population of Ukrainian Prykarpattia (historical and demographic essay). Pre-capitalist period. Lviv : Publishing Association "Higher School" Publishing House at Lviv State University (In Ukrainian)].
8. Котляр, М.Ф. (1993). Галицько-Волинський літопис XIII ст. Київ : Ін-т історії України АН України [Kotlyar M.F. (1993) Halytsia-Volyn chronicle of the 13th century. K. : Institute of History of Ukraine, Academy of Sciences of Ukraine (In Ukrainian)].
9. Лужницький, Г.Л. (1954). Українська церква між Сходом і Заходом : нарис історії української церкви. – Філадельфія : Провидіння [Luzhnytskyi G.L. (1954) The Ukrainian Church between East and West: An Outline of the History of the Ukrainian Church. – Philadelphia : Providence (USA)].
10. Мезенцев, К.В., Когатько Ю.Л. (2009). Сучасні концепції та методи географії релігії. *Регіональні проблеми України : Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. праць.* Херсон : ПП Вишемирський [Mezentsev, K. V., Kogatko Yu. L. (2009). Modern concepts and methods of the geography of religion. Regional problems of Ukraine: Geographical analysis and search for solutions: coll. of science works Kherson: PP Vyshemirsky (In Ukrainian)].
11. Романчук, С.П. (2000). Сакральні ландшафти. *Проблеми ландшафтного різноманіття в Україні. Зб. наук. праць.* Київ : Інститут географії НАНУ [Romanchuk S.P. (2000) Sacred landscapes. Problems of landscape diversity in Ukraine. Coll. of science works K.: Institute of Geography of NASU (In Ukrainian)].
12. Романчук, С. П. (2001). Проблема сакральної традиції в ландшафті. *Фізична географія та геоморфологія, 41.* 66–72 [Romanchuk S.P. (2001) The problem of the sacred tradition in the landscape. Physical geography and geomorphology, 41. 66–72. (In Ukrainian)].
13. Шаблій, О. І. (2001). Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : ЛНУ імені Івана Франка [Shablii, O. I. (2001). Social geography: theory, history, Ukrainian studies. Lviv: LNU named after Ivan Franko (In Ukrainian)].
14. Шевчук, Л.Т. (2000). Сакральна географія : навч. посіб. Львів : Вид. центр Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка [Shevchuk, L. T. (2000). Sacred geography: teaching. manual L. : Ed. Center of Lviv National University named after Ivan Franko (In Ukrainian)].
15. Aulet, S., Vidal, D. (2018). Tourism and religion: Sacred spaces as transmitters of heritage values. *Church, Communication and Culture, 3(3),* 237–259.
16. Bremer, T. S. (2006). Sacred Spaces and Tourist Places. In *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*, edited by D. J. Timothy and D. H. Olsen. London, New York : Routledge.
17. Eliade, M. (1959). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion.* New York : Harper & Row.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2023.

The article was received 01 June 2023.